

Materiały Moduł I: Rola monitorowania i podstawy prawne jego realizacji

D. Grzonkowska, J. Misztal, J. Wilińska-Wieczorek, Z. Żuchowski, *Monitorowanie wdrażania podstawy programowej kształcenia ogólnego na II, III, IV etapie edukacyjnym. Poradnik, ORE 2013 (wersja elektroniczna):*

Istota i rola monitorowania w systemie edukacji

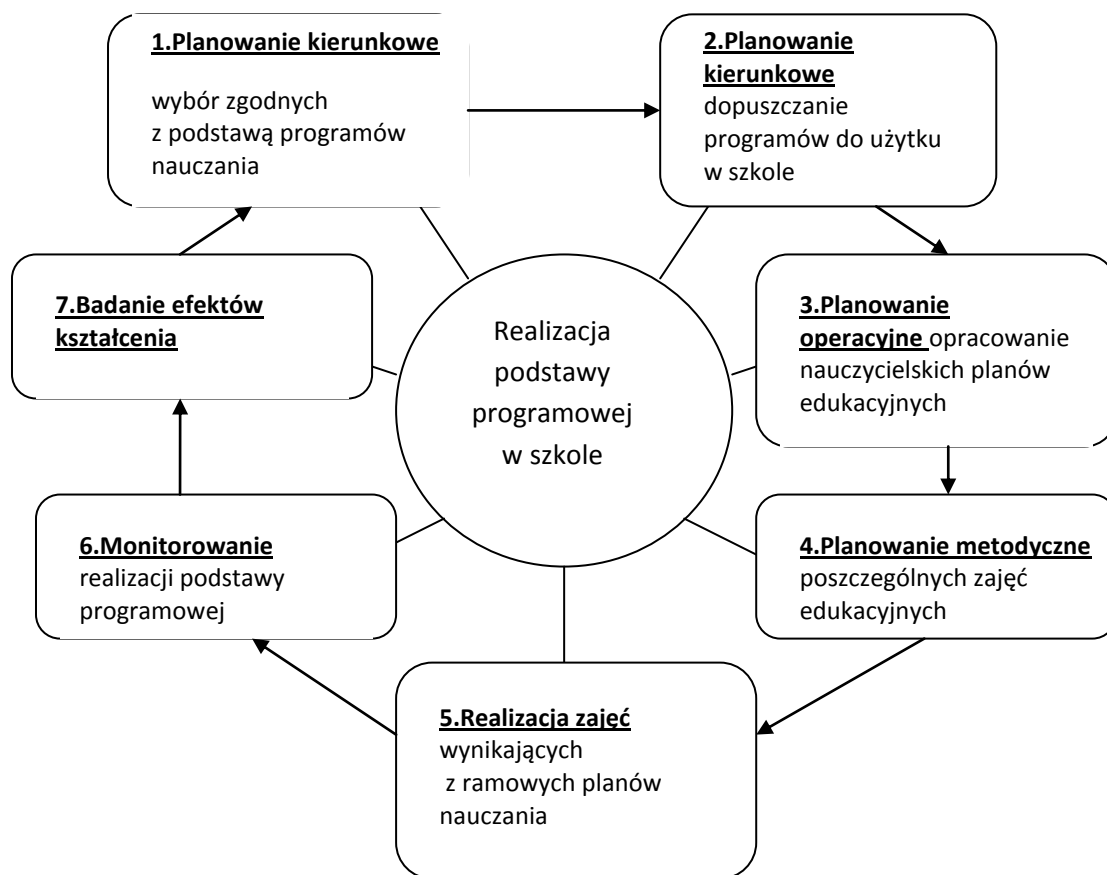
Zarządzanie jakością w edukacji, którego celem jest dobro i wszechstronny rozwój uczniów, wymaga odpowiedniego kierowania procesem realizacji podstawy programowej oraz monitorowania uzyskiwanych wyników. W ten sposób proces wdrażania podstawy programowej kształcenia ogólnego wbudowuje się w mechanizmy gwarantujące jakość na każdym etapie, począwszy od planowania działań w tym zakresie, poprzez ich wykonanie, badanie oraz doskonalenie. Takie podejście służące doskonaleniu pracy szkoły w zakresie realizacji podstawy programowej można syntetycznie ująć, przywołując znany cykl Deminga: **planuj – działaj – badaj – zmieniaj**.

W związku z tym, realizując podstawę programową kształcenia ogólnego, należy:

- dobrze, zaplanować działania w zakresie realizacji podstawy programowej,
- wdrożyć je do praktyki,
- badać, jak przebiega proces wdrażania,
- wprowadzać celowe i pozytywne zmiany wynikające z tych badań.

Oczywiste jest, że w celu zagwarantowania zadawalającego poziomu wyników trzeba zadbać o warunki i przebieg procesu kształcenia. Dobra jakość procesów zachodzących w szkole gwarantuje bowiem wysokie wyniki. W codziennej pracy należy skupić się zatem na dążeniu do uzyskania postępów w rozwoju każdego ucznia i stałym podnoszeniu jakości pracy szkoły.

Schemat 1. Realizacja podstawy programowej

Źródło: opracowanie własne.

Z powyższych rozważań wynika, że zapewnienie jakości działań szkoły w zakresie realizacji podstawy programowej wymaga odpowiedniego kierowania procesem pracy w tym zakresie i monitorowania uzyskiwanych wyników. Podstawowymi narzędziami tak pojmowanego zarządzania jakością są plany – konkretne, racjonalne, wykonalne, czytelnie określające wyniki oraz procedury dokonywania bieżących przeglądów i ocen, czyli dotyczące monitorowania. Ważne jest, aby powyższe ustalenia wpisywały się przede wszystkim w praktykę codziennych działań. Dlatego niezbędne jest wdrożenie systemu zawierającego mechanizmy gwarantujące jakość.

Monitorowanie-definicje:

Monitorowanie – to nieustanne obserwowanie i zbieranie informacji o przebiegu pracy w szkole i uzyskiwanych efektach cząstkowych. Ograniczanie jednakże monitorowania wyłącznie do pozyskiwania i analizowania informacji nie oddaje istoty tego działania, gdyż dobre monitorowanie zakłada również wykorzystanie zgromadzonych informacji w celu bieżącej modyfikacji obserwowanych procesów poprzez usuwanie niepożądanych zjawisk natychmiast po ich stwierdzeniu. Tak więc monitorowanie zawiadamia o grożącym niebezpieczeństwie, jednocześnie wymaga natychmiastowego podjęcia działań naprawczych i doskonalących. Przypomina zatem sztycę wbity w dno rzeki z zaznaczonym czerwoną kreską poziomem alarmowego stanu wody w rzece. Kiedy poziom wody przekracza czerwoną linię alarmową, natychmiast ewakuuje się ludzi z terenów zagrożonych zalaniem.

Monitorowanie jest regularną obserwacją lub pomiarem określonego zjawiska poprzez określony czas. To systematyczne pozyskiwanie informacji w celu zarządzania i podejmowania decyzji. Dostarcza informacji, na podstawie których zarządzający mogą identyfikować i rozwiązywać problemy związane z realizacją codziennych działań, a także ocenić postęp w realizacji planów i założeń. Pozwala zatem zmierzyć się z problemami, które pojawiają się z trakcie realizacji działań, zdiagnozować ich przyczyny oraz określić sposoby ich rozwiązywania i przeciwdziałania im. W trakcie monitoringu bada się i analizuje przebieg działań pod względem ich zgodności z wcześniej ustalonymi planami. Istotą tej czynności jest fakt, że prowadzona jest ona w sposób ciągły w celu zidentyfikowania zagrożeń, które mogą zakłócić realizację działań. W związku z tym dane zgromadzone w wyniku monitorowania winny zostać opracowane w określonej formie i upowszechnione wśród zainteresowanych. Proces monitorowania wymaga więc również ustalenia mechanizmów i sposobów komunikacji gwarantujących powstanie precyzyjnych informacji, które zostaną wykorzystane w sposób terminowy i skuteczny. Jako proces systematycznego zbierania, opracowania i upowszechniania informacji opisuje postęp w realizacji działań i ma na celu zapewnienie zgodności wykonywania działań, projektu, programu, podstawy programowej z wcześniejszymi założeniami i planami.

Zatem dyrektor monitorujący dyżury nauczycieli podczas przerw nie tylko sprawdza, czy wszyscy są na wyznaczonych miejscach i efektywnie pełnią swoją funkcję, ale w przypadku nieobecności nauczyciela dyżurującego ustala jej przyczynę oraz niezwłocznie podejmuje działania mające na celu zapewnienie opieki uczniom. Monitorowanie z punktu widzenia dyrektora dostarcza zatem szkole wielu informacji niezbędnych do organizowania zachodzących procesów. Stanowi zawsze ukierunkowaną obserwację przebiegu procesów edukacyjnych i jest wykorzystywane w sytuacjach wymagających natychmiastowego podejmowania decyzji.

Z kolei nauczyciel monitorujący osiągnięcia edukacyjne swoich uczniów, gdy zauważa, że jeden z nich osiąga wyniki poniżej swoich możliwości, nie czeka do końca semestru, aby postawić mu negatywną ocenę. Stara się motywować ucznia do pracy, daje szansę poprawy, a gdy to nie pomaga, kontaktuje się z rodzicami, którzy podejmują wraz z nauczycielem działania na rzecz rozwoju ucznia. To właśnie stanowi o istocie monitorowania. Z kolei monitorowanie realizacji podstawy programowej z punktu widzenia nauczycieli to źródło informacji zwrotnej dla uczniów, mówiącej o ich postępach w nauce i

pozwalających na ocenianie ucznia. To także bogate źródło danych, pozwalających na wartościowanie własnego postępowania dydaktycznego.

Rozporządzenie MEN o nadzorze z dnia 10 maja 2013 r. (Dz. U. z 14 maja 2013, poz. 560) definiuje monitorowanie jako działanie prowadzone w szkole lub placówce obejmujące zbieranie i analizę informacji o działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej szkoły lub placówki. Z powyższych rozważań wynika, że monitorowanie jest czynnością nadzoru pedagogicznego, obok ewaluacji, kontroli czy wspomagania. Podkreślić jednak należy, że nie ma dobrej ewaluacji czy kontroli bez monitorowania, choć czynności te stanowią odrębne sposoby działań podejmowanych w ramach nadzoru pedagogicznego.

Tabela 1. Monitoring a ewaluacja

Element porównywany	Monitoring	Ewaluacja
Istota	ciągły proces zbierania informacji na temat realizacji działania	systematyczne, planowe i celowe badanie wybranych aspektów działań
Czas realizacji	wykonywany wyłącznie w trakcie realizacji zadań	wykonywana na zakończenie etapu działania (ewaluacja cząstkowa, etapowa, formatywna), na jego zakończenie (ewaluacja podsumowująca, końcowa) lub po jego zakończeniu (ewaluacja odroczone)
Cel	pozwała ocenić postępy prowadzonych działań, stopień oraz systematyczność realizacji planów i założeń, jak również tempo ich realizacji, dokonywanych w celu niwelowania ewentualnych zakłóceń	dostarcza informacji niezbędnych do podejmowania decyzji, planowania kolejnych działań oraz pozwala ocenić stopień realizacji celów

Źródło: Opracowanie własne.

Aspekty prawne monitorowania realizacji podstawy programowej kształcenia ogólnego

- Realizacja w szkole zadania, jakim jest monitorowanie wdrażania podstawy programowej kształcenia ogólnego, wynika wprost z artykułu 33. *Ustawy o systemie oświaty* (Dz. U. z 1991 roku, nr 95, poz. 425 z późn. zm.). **Ostatnia zmiana:** Ustawa z dnia 30 maja 2014 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2014r., poz. 811).

Zgodnie z zapisami *Ustawy* nadzór pedagogiczny polega na:

- ocenianiu stanu i warunków działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej szkół, placówek i nauczycieli,
- analizowaniu i ocenianiu efektów działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej szkół i placówek,
- udzielaniu pomocy szkołom, placówkom i nauczycielom w wykonywaniu ich zadań dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych,
- inspirowaniu nauczycieli do innowacji pedagogicznych, metodycznych i organizacyjnych.

Sposób monitorowania realizacji podstawy programowej kształcenia ogólnego wynika natomiast jednoznacznie z następujących aktów wykonawczych, jakimi są rozporządzenia ministra edukacji narodowej:

- *Rozporządzenie MEN z dnia 27 sierpnia 2012 roku w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół* (Dz. U. z 30 sierpnia 2012 roku, poz. 977),
- *Rozporządzenie MEN z dnia 9 sierpnia 2011 roku w sprawie obowiązkowych zajęć wychowania fizycznego* (Dz. U. Nr 175, poz.1042),
- *Rozporządzenie MEN z dnia 12 sierpnia 1999 roku w sprawie sposobu nauczania szkolnego oraz zakresu treści dotyczących wiedzy o życiu seksualnym człowieka, o zasadach świadomego i odpowiedzialnego rodzicielstwa, o wartości rodziny, życia w fazie prenatalnej oraz o metodach i środkach świadomej prokreacji zawartych w podstawie programowej kształcenia ogólnego* (Dz. U. Nr 67, poz.756) ze zmianą z dnia 10 sierpnia 2009 roku (Dz. U. Nr 131, poz. 1079),
- *Rozporządzenie MEN z dnia 14 kwietnia 1992 roku w sprawie w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach* (Dz. U. Nr 36 z 1992 roku,

poz. 155) z późniejszymi zmianami (Dz. U. z 1993 roku, Nr 83, poz. 390 i Dz. U. z 1999 roku, Nr 67, poz. 753),

- *Rozporządzenie MEN z dnia 25 marca 2014 roku zmieniające rozporządzenie w sprawie w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach (Dz. U. z 2014 r., poz. 478),*
- *Rozporządzenie MENIS z dnia 14 listopada 2007 r. w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej uczniów należących do mniejszości narodowych i grup etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym (Dz. U. z 2007 r. Nr 214, poz. 1579).*
- *Rozporządzenie MEN z dnia 7 lutego 2012 roku w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych (Dz. U. z dnia 22 lutego 2012 roku, poz. 204),*
- *Rozporządzenie MEN z dnia 8 lipca 2014 roku w sprawie dopuszczania do użytku szkolnego podręczników (Dz. U. z 2014 roku, poz. 909),*
- *Rozporządzenie MEN z dnia 7 października 2009 roku w sprawie nadzoru pedagogicznego (Dz. U. Nr 168, poz. 1324) ze zmianą z dnia 10 maja 2013 roku (Dz. U. z dnia 14 maja 2013 roku, poz. 560),*
- *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. z 2013r. poz. 532).*

Rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego

Czego szkoła jest zobowiązana nauczyć ucznia o „przeciętnych” uzdolnieniach na każdym etapie kształcenia?

Autorzy podstawy dołożyli wszelkich starań, by zdefiniowany w niej zakres treści był możliwy do opanowania przez przeciętnego ucznia. Nie wyklucza to poszerzania zakresu nauczanych treści – podstawa zobowiązuje nauczyciela do indywidualizacji nauczania, stosownie do możliwości i potrzeb każdego ucznia oraz wzbogacania i pogłębiania treści nauczania odpowiednio do uzdolnień uczniów.

Co określa podstawa programowa kształcenia ogólnego?

Podstawa programowa opisuje cele oraz treści kształcenia dla każdego przedmiotu na poszczególnych etapach edukacyjnych. Podstawa programowa napisana językiem efektów kształcenia określa wymagania na koniec poszczególnych etapów edukacyjnych, to znaczy:

- **wiedomości**, które uczniowie powinni zdobyć,
- **umiejętności**, które uczniowie powinni opanować,

- **postawy**, które szkoła u uczniów powinna kształtować.

W czym tkwi istota obowiązującej podstawy programowej kształcenia ogólnego?

Dotychczasowa podstawa programowa koncentrowała się na opisie procesu kształcenia. Nowa podstawa programowa formułuje treści nauczania w języku efektów kształcenia. Taki opis jest zbieżny z ideą europejskich ram kwalifikacji. Co i jak precyzuje podstawa programowa?

Dla każdego przedmiotu, na koniec każdego etapu kształcenia, opisane zostały:

- cele kształcenia sformułowane w języku wymagań ogólnych,
- treści nauczania oraz oczekiwane umiejętności uczniów sformułowane w języku wymagań szczegółowych.

Skonkretyzowanie wymagań to istotny czynnik skupiający uwagę nauczycieli na realizacji zadań wynikających z podstawy programowej. Wymagania te stanowią jedyną podstawę oceniania na egzaminach zewnętrznych, bez osobnego określania standardów wymagań egzaminacyjnych. Wymagania szczegółowe w ramach jednego przedmiotu nie powtarzają się. Wymagania z etapów wcześniejszych obowiązują na wszystkich etapach późniejszych, np. na **maturze obowiązują również wymagania z gimnazjum**. Wymagania zdefiniowane na etapie późniejszym nie obowiązują na egzaminach po etapach wcześniejszych.

W jaki sposób wymagania nadzoru pedagogicznego doprecyzowują wskaźniki monitorowania realizacji podstawy programowej?

Z punktu widzenia potrzeb w zakresie monitorowania niezwykle istotne są wymagania stanowiące załącznik do rozporządzenia MEN z dnia 10 maja 2013 roku (Dz. U. z dnia 14 maja 2013 roku, poz. 560), ponieważ definiują jakość edukacji oraz umożliwiają wskazanie, jakie zadania szkoła powinna wypełniać wobec każdego ucznia, pokazują, jak powinna pracować, i wskazują jej drogi rozwoju. Umożliwiają tym samym prowadzenie monitorowania i ewaluacji, a w konsekwencji ustalenie „mapy” szkoły z jej mocnymi i słabymi stronami. Umożliwiają także połączenie informacji o szkole płynącej z systemu egzaminów zewnętrznych z innymi, bardzo istotnymi informacjami o pracy szkoły, np. dotyczącymi realizacji podstawy programowej.